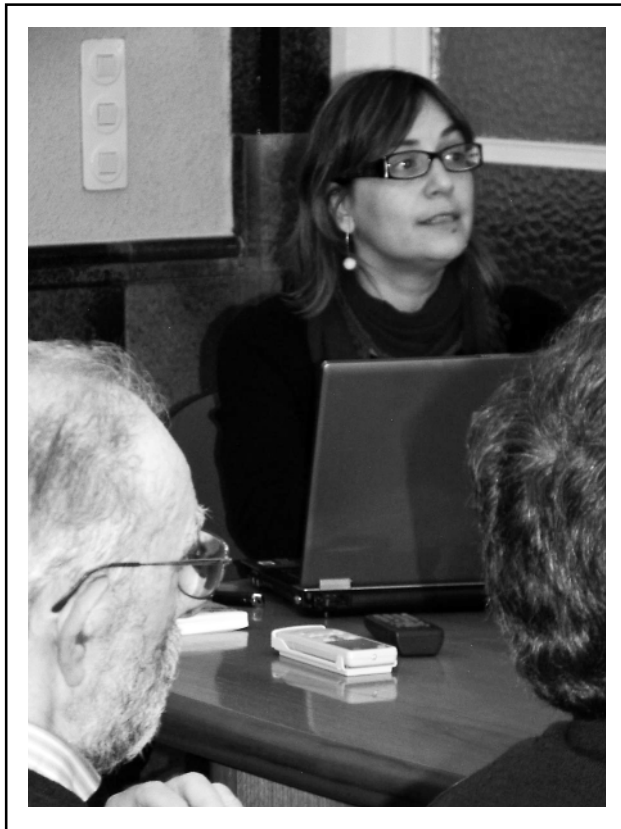

Romànic tardà a les terres de Lleida
Estudis sobre Vilagrassa
Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2013
ISBN 978-84-616-6031-5

L'antic priorat de Sant Pere el Gros de Cervera

Participació del Museu Comarcal de Cervera en el seu estudi i posterior intervenció arqueològica

Per Carme BERGÉS* i F. Xavier RIVERA**

*Directora del Museu Comarcal de Cervera

** Historiador

Página anterior:

Carme Bergés, durant la seva intervenció en la XLII Jornada de treball. Vilagrassa, 2011 (fot. Josep Sanahuja).

La participació del Museu

L'article que avui us presentem combina dues perspectives ben diferents però alhora ben necessàries per tal de dur a terme amb rigor, l'estudi, la conservació i la difusió de qualsevol element patrimonial. La visió de l'expert -en aquest cas de l'historiador i l'arqueòleg, com a autors de la recerca-, i la visió del gestor cultural -en aquest cas el Museu Comarcal de Cervera, com a primer impulsor de la recerca i darrer responsable de la difusió i conservació de l'element.

Malauradament, la recerca aplicada és massa sovint un bé escàs entre nosaltres i pocs cops es conjuguen el seguit de circumstàncies que aquesta vegada han fet possible abordar amb coherència el coneixement d'un conjunt monumental com és l'antic priorat de sant Pere el Gros de Cervera del qual, en el moment inicial del projecte de recuperació, només n'era visible l'església de planta rodona que el singularitza i el fa quasi excepcional.

Resseguim doncs, aquestes circumstàncies de bona praxi: d'una banda, la voluntat de la Paeria de Cervera d'intervenir en l'adequació i posada en valor d'aquest element patrimonial per a l'ús i gaudi de la ciutadania i per a la seva utilització turística. D'altra banda, la reflexió encertada de la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya a plantejar la necessitat d'un estudi previ a qualsevol intervenció sobre el monument. Aquesta suma de voluntats va traduir-se en la signatura d'un conveni de col·laboració que va fer possible l'aparició d'un tercer i fonamental ingredient: l'encàrrec d'un informe històric que seria assumit per l'historiador F. Xavier Rivera.

L'objectiu era clar: calia discernir el paper que desenvolupa l'església de sant Pere dins un context històric i també arquitectònic més ampli; entendre com hauria funcionat l'antic priorat del qual va formar part, tant pel que fa a la distribució d'espais com al seu ús i transformacions en època moderna, i aquesta informació havia de servir per justificar la idoneïtat -o no- d'una possible intervenció arqueològica.

La recerca documental i gràfica va realitzar-se durant el 2009 i 2010 i el resultat va ser riquíssim tot confirmant-se, amb escreix, la necessitat de conèixer millor el conjunt per determinar quin tipus d'actuació calia afrontar.

El mes de maig de 2010 s'iniciava, doncs, una excavació arqueològica a l'entorn de sant Pere el Gros com a conseqüència directa i totalment coherent dels resultats obtinguts en l'esmentada recerca. Una intervenció que no començava

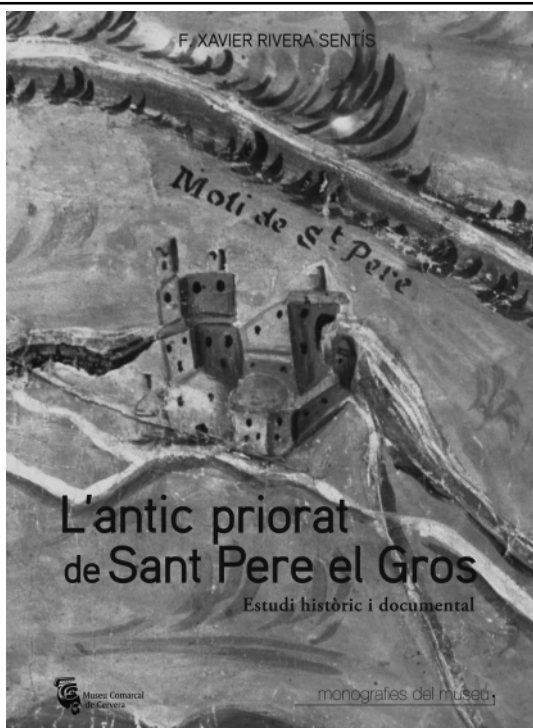
Moment de la visita teatralitzada a l'església de Sant Pere i el seu entorn arqueològic

a cegues, sinó que havia de permetre confirmar, contrastar i aprofundir en les estructures, dependències i funcionament que els inventaris buidats i analitzats plantejaven. La campanya va anar a càrrec de l'arqueòleg Joan Ramon Rodríguez i representa només una primera fase del total de la intervenció.

Així doncs, els resultats de la recerca s'anaven confirmant sobre el terreny i aquest fet modificava o, si més no, determinava el tipus d'intervenció urbanística d'adequació de l'entorn que havia d'assumir la Regidoria d'Urbanisme de la Paeria de Cervera.

A tot això, cal afegir la participació del Museu en el seguiment de les campanyes realitzades que van permetre dur a terme, el mateix any 2010, un seguit d'intervencions indirectes a favor del coneixement i difusió d'aquest conjunt monumental. Ens referim, per exemple, a la publicació de l'estudi històric dins la col·lecció Monografies del Museu (núm. 2), una plataforma creada per donar sortida a les recerques locals que, d'altra forma, quedarien recloses dins el calaix d'un despatx. O també a la celebració d'actes de marcat caràcter lúdic que ens ajuden a apropar-nos a un segment de públic molt més ampli i heterogeni: és el cas de la visita teatralitzada a l'antic priorat, amb tast de pastes i licors de monestir que va tenir lloc durant les jornades Europees de patrimoni, amb un èxit aclaparador. En definitiva, tot un seguit d'actuacions que no només han de permetre el coneixement d'aquest element sinó que també haurien de garantir la seva conservació i millora.

Portada de la publicació “Monografies del Museu” núm. 2.

Per desgràcia però, i un cop finalitzada aquesta primera campanya, va arribar la crisi i amb ella l'aturada provisional d'aquest projecte. Esperem que aviat es puguin emprendre noves campanyes arqueològiques que acabin de posar al descobert la resta de dependències que conformaven el perímetre total del priorat i que, lògicament, permetran tancar definitivament el seu estudi per plantejar propostes d'intervenció en aquest entorn excepcional.

Vegem ara els resultats que va aportar aquesta primera aproximació documental i arqueològica.

La recerca documental

L'estudi sobre l'antic priorat de Sant Pere el Gros de Cervera va ser redactat a partir de tota la informació disponible, tant la inèdita com la ja publicada aleshores, tant la directa com la indirecta, tant la iconogràfica com la provinent d'estudis arqueològics previs (intervencions en el mateix enclavament o en indrets propers).

Entre les **fonts historiogràfiques** cal esmentar l'obra antiga d'en Josep Corts, prohoms i paers cerverí setcentista, autor d'un *Estado Antiguo y Moderno de la ciudad de Cervera*. Es tracta d'un manuscrit tancat cronològicament el 1740¹. És una obra que permetia, si més no, certificar, a través dels ulls d'un contemporani, que el

1. CORTS, Josep. *Estado Antiguo y Moderno de la ciudad de Cervera*. Cervera, 1740 (obra manuscrita inèdita).

final de les darreres ruïnes del monestir va tenir a veure amb els estralls provocats per la guerra de Successió (1701-1713/15).

Una obra interessant per les referències a l'aixecament d'estructures defensives i les obres efectuades en el conjunt de Sant Pere el Gros, en el context de la guerra civil catalana mantinguda amb Joan II (1462-1472), és la d'en Francesc CARRERAS CANDI, publicada el 1907: *Dietari de la guerra a Cervera: des del 1462 al 1465*.

Ja dins els nostres temps, ens vam remetre a l'obra de referència d'Agustí DURAN I SANPERE: el seu *Llibre de Cervera*². D'aquest autor, vam consultar també el seu *Fons*, dipositat a l'Arxiu Comarcal de la Segarra³. Vam revisar les seves notes, fitxes manuscrites i fotografies, per tal d'ampliar fins allà on fos possible allò que ja havia estat publicat en un moment o altre. La informació gràfica obtinguda d'aquest fons no va respondre a les expectatives, en no haver trobat cap imatge significativa que pogués il·lustrar les seves excavacions a Sant Pere, dutes a terme en els anys seixanta del segle passat. Tanmateix, totes les notícies històriques que vam localitzar en aquest fons, fruit de la seva recerca, van ser referenciades i incloses al corresponent apèndix documental⁴.

Més recents eren les monografies publicades dins la *Miscel·lània cerverina*, a principis dels anys 80, centrades en l'estudi de Sant Pere el Gros. D'una banda, el treball d'en Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA sobre un contracte d'arrendament i inventari del priorat, de l'any 1418, que va formar part important de la base documental de la recerca⁵. De l'altra, l'estudi de Montse GARRABOU PERES, que aportava dades a partir de la documentació dels segles XI i XII referida a Sant Pere⁶.

2. DURAN i SANPERE, Agustí. *Llibre de Cervera*. 2^a ed. Barcelona: Curial, 1977. Respecte als autors que ja s'havien ocupat de Sant Pere Gros, sense donar-ne més dades, DURAN citava els historiadors següents: GISCAFRÉ (s. XVII), CORTS (s. XVIII), MARQUÉS DE CAMPANY (s. XIX), DALMASES (s. XIX), FRANQUESA (s. XIX), Ferran RAZQUIN (s. XX) i J.M. RAZQUIN (s. XX). També es refereix a PUJADES, Pare VILLANUEVA, P. FRANCISCO NAVAL i LAMPÈREZ I ROMEA.

3. En endavant, abreujat, ACS.

4. Ens referim a l'apèndix documental de l'obra resultant publicada: RIVERA SENTÍS, F. Xavier; *L'antic priorat de Sant Pere el Gros. Estudi històric i documental*; Ed. Museu Comarcal de Cervera, dins la col·lecció de Monografies del Museu, núm. 2, Cervera, 2010.

Cal fer constar que les fitxes d'en DURAN ens van permetre, en molts casos, saber en quines fonts historiogràfiques es basaven les seves afirmacions, detall que normalment no feia constar en el seu *Llibre de Cervera*. Aquestes fonts les anomenarem fonts *mediates*, a través de les quals s'arribava a les *immediates*, que són els documents citats en la historiografia que ell va consultar.

5. CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael. *L'arrendament i l'inventari del priorat cerverí de Sant Pere Gros (1418)*. Dins: *Miscel·lània cerverina*, núm. I, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1983.

6. GARRABOU I PERES, Montse. *Sant Pere Gros a través de dos documents dels segles XI i XII*. Dins *Miscel·lània Cerverina*, 1984. núm. 2, p. 22.

Com és evident, allò que s'havia publicat fins al moment no era gaire i es trobava fragmentat. S'imposava, per tant, posar-ho en relació i, per descomptat, cercar documentació inèdita.

El mateix CONDE ja suggerí l'estratègia de relacionar el seu estudi, corresponent a l'any 1418, amb els altres dos contractes d'arrendament i inventari que ell coneixia i que DURAN havia esmentat (els de 1379 i de 1412), per tal d'extreure'n conclusions o, com va escriure, "per a veure el procés de decadència del priorat"⁷. És això el que vam fer: posar-los en relació, però a més vam aportar un altre contracte complet, el de 1415. I no ho vam fer intencionadament per veure'n la decadència, sinó més aviat per extreure'n una composició al més fidel possible de com devia haver estat aquest vell cenobi.

El repàs de la bibliografia consultada finalitzava amb les referències a l'obra d'en Jordi VIGUÉ sobre les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular⁸ i a la de l'arqueòloga Carme SUBIRANAS sobre l'església de Santa Maria la Rodona de Vic⁹ que, bàsicament, ens van servir per contextualitzar l'església de Sant Pere Gros entre la resta d'esglésies de planta central (o de *tipologia rodona*) dins els àmbits català i europeu.

Finalment, per tal de completar les dades arqueològiques de l'indret, vam consultar el *Catàleg de Béns Protegits del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de Cervera* i la tesi doctoral d'Ester RODRIGO REQUENA sobre l'evolució del poblament i de l'organització de l'ager de Iesso des de l'època ibèrica a l'antiguitat tardana¹⁰. Aquesta obra ens facilitava informacions interessants sobre l'ocupació humana del mateix assentament de Sant Pere tot posant-lo en relació amb d'altres jaciments de la zona, ja fossin de la mateixa època o posteriors.

D'altra banda, pel *Catàleg*, vam saber que des del 2003, el terreny erm situat a uns 100 m de l'església de Sant Pere el Gros, a la carretera L-214 i a la confluència del riu d'Ondara i el torrent Salat, que contenia un lloc d'habitació i estructures conservades, es trobava protegit per la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català i pel Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. Vam saber també que el conjunt estava declarat com a Bé Cultural d'Interès Nacional en la categoria de monument històric (R. 11.11.2003. DOGC 4017 de 25.11.2003).

7. CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael. L'arrendament i l'inventari del priorat cer-verí de Sant Pere Gros (1418), op. cit., nota a peu de pàgina núm. 3, pàg. 53.

8. VIGUÉ, Jordi. Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular. Artestudi edicions, Col. Art Romànic núm. 3, Barcelona, 1975

9. SUBIRANAS, Carme. L'església de Santa Maria la Rodona de Vic, Osona. Dins: Arqueologia Medieval: Revista catalana d'Arqueologia Medieval, 2005. núm. 1, pàg. 8-31.

10. RODRIGO REQUENA, Esther. L'evolució del poblament i de l'organització de l'ager de Iesso de l'època ibèrica a l'antiguitat tardana. Estudi de l'ocupació i estructuració del territori. Tesi doctoral inèdita, consultable on-line, dirigida pel Dr. Josep Guitart i Duran. UAB, 2005.

Dèiem més amunt que s'imposava abordar l'estudi directe de la documentació, recollir-la sistemàticament i posar-la en relació. I és això el que vam fer.

D'entre la **documentació ja publicada**, vam localitzar referències a Sant Pere Gros en els treballs de Francisco MIQUEL ROSELL sobre el Liber Feudorum Maior¹¹, del pare Agustí ALTISENT sobre el Diplomatarium de Santa Maria de Poblet (960-1177)¹², de F. Xavier ALTÉS I AGUILÓ sobre l'obra de l'arxiver de Montserrat, pare Benet Ribas i Calaf (1735-1812) en relació als Annals de Montserrat (1258-1485)¹³, de Ramon SAROBE I HUESCA sobre la Col·lecció diplomàtica de la casa del Temple de Gardeny (1070-1200)¹⁴, d'Antoni BACH I RIU sobre el Diplomatarium de l'Arxieu Diocesà de Solsona (1101-1200)¹⁵ i d'en Josep BAUCELLS I REIG i altres sobre el Diplomatarium de l'Arxieu Capitular de la Catedral de Barcelona (Segle XI)¹⁶. De tots ells, en vam extreure referències històriques importants¹⁷.

La **documentació inèdita** consultada, al capdavant la més útil al nostre propòsit d'estudi, i que fornïa la seva base documental, va ser però l'obtinguda de l'Arxieu Comarcal de la Segarra (ACS).

Entre el *Fons notarial*, el *Fons Dalmases* i el *Fons de manuscrits* d'aquest arxieu vam poder localitzar documentació diversa: bàsicament es tractava de diversos contractes d'arrendament i inventaris de Sant Pere el Gros. Cal recordar que la redacció d'un contracte d'arrendament s'acompanyava del corresponent inventari de béns existents, amb la finalitat de controlar l'administració del render al final del

11. MIQUEL ROSELL, Francisco ed. Liber Feudorum Maior, vol. I, CSIC, Barcelona, 1945.

12. ALTISENT, Agustí. Diplomatarium de Santa Maria de Poblet. I. 960-1177, Abadia de Poblet- Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993.

13. ALTÉS I AGUILÓ, F. Xavier. Annals de Montserrat (1258-1485), obra de l'arxiver de Montserrat, pare Benet Ribas i Calaf (1735-1812), Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

14. SAROBE I HUESCA, Ramon. Col·lecció diplomàtica de la casa del Temple de Gardeny (1070-1200). Col·lecció Diplomataris, núm. 16, volum I. Barcelona: Fundació Noguera, 1998.

15. BACH I RIU, Antoni. Diplomatarium de l'Arxieu Diocesà de Solsona (1101-1200), vol. I, Col·lecció Diplomataris, núm. 26, Fundació Noguera, Barcelona, 2002.

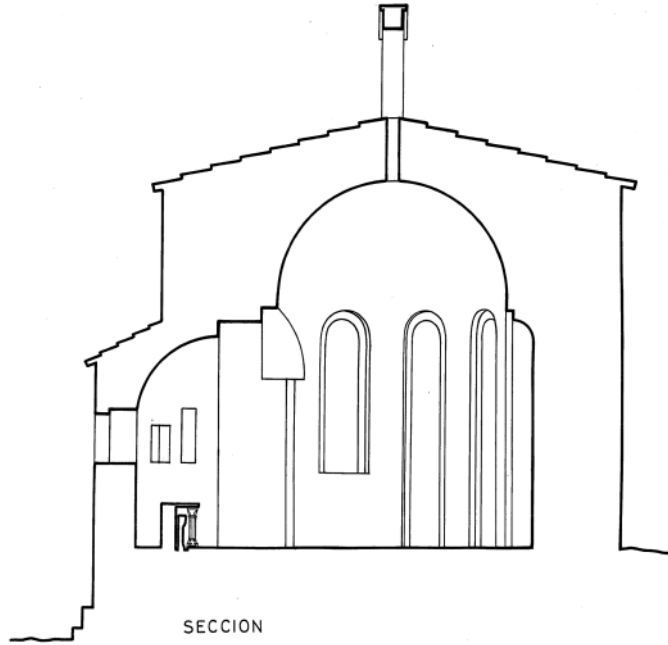
BACH I RIU, Antoni. Diplomatarium de l'Arxieu Diocesà de Solsona (1101-1200), vol. II, Col·lecció Diplomataris, núm. 27, Fundació Noguera, Barcelona, 2002.

16. BAUCELLS I REIG, Josep i altres. Diplomatarium de l'Arxieu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI. Col·lecció Diplomataris, núm. 41, volum V. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.

17. Recordem que totes elles van ser referenciades en un apèndix documental, dins una taula (taula I) sobre la *Relació de notícies i documentació sobre l'antic monestir benedictí de Sant Pere el Gros*. És consultable a l'obra de RIVERA SENTÍS, F. Xavier; *L'antic priorat de Sant Pere el Gros. Estudi històric i documental*; Ed. Museu Comarcal de Cervera, dins la col·lecció de Monografies del Museu, núm. 2, Cervera, 2010.

Contràriament, no van resultar rendibles les consultes entre la documentació publicada pel Ministerio de Cultura sobre els índexs del *Cartulario del Monasterio de San Cugat del Vallés*, i per Federico UDINA MARTORELL sobre *El "Llibre Blanch" de Santas Creus*.

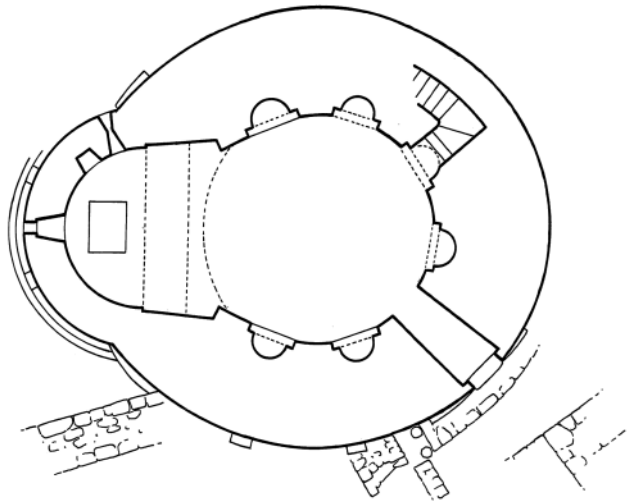
Planta i secció de
l'església de Sant
Pere el Gros. Arxiu
Documental del
Servei de Patrimoni
Arquitectònic Local
de la Diputació de
Barcelona.

Barcelona, noviembre de 1964

EL ARQUITECTO

IGLESIA DE S. PERE GROS
CERVERA

PLANTA

Escala 1:50

termini¹⁸. Ambdós documents s'acostumaven a redactar el mateix dia i davant el mateix notari.

Ara bé: la sort diversa que han experimentat aquests documents fins als nostres dies fa que avui els localitzem aparellats o no, complets o incomplets. Així, entre els anys extrems de 1368 i 1451 en què vam trobar aquesta mena de documentació en sis ocasions, només en dues vam tenir la sort de localitzar el contracte d'arrendament amb el seu inventari (anys 1412 i 1415), i encara en una d'elles l'inventari era incomplet (any 1412), escapçat ben just començada la seva redacció. Si hi afegim el contracte d'arrendament i l'inventari de 1418, ja publicat per CONDE, aquesta circumstància s'elevà a tres ocasions.

Presentem amb detall, tot seguit, la documentació més emprada pertanyent als fons de l'ACS (són tots els documents, excepte el publicat per CONDE; aquest es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó):

- 1368, gener, 2: Arrendament sense inventari. Fons notarial, Bernat PUIG¹⁹.
- 1372, agost, 3: Arrendament sense inventari. Fons notarial, Ramon RAMA²⁰.
- 1379, juny 4: Inventari. Fons Dalmases²¹.
- 1412, abril, 24: Arrendament amb inventari parcial. Fons Dalmases²².
- 1415, juliol, 16: Arrendament amb l'inventari. Fons Manuscrits²³.
- 1418, juny 16: Arrendament amb l'inventari. ACA. (publicat per CONDE²⁴)
- 1451, gener, 31: Arrendament sense inventari. Fons notarial, Joan d'ALBALAT²⁵.

Com es pot observar, disposarem de tres inventaris complets i un de parcial. Tots quatre ens van servir per posar-los en relació comparativa i, juntament amb les dades que proporcionaven els arrendaments, intentar d'extreure'n conclusions.

18. Aquesta "normalitat" creiem que només es trenca en una ocasió. El 1379, l'inventari que es redacta no acompanya cap contracte d'arrendament. Pensem que es va redactar en ocasió del nomenament com a prior de Sant Pere del monjo del monestir de Santa Maria de Serrateix, en Ramon Vinyes. Feia poc que havia mort l'anterior prior, n'Arnau Folcrà. Els documents solts que acompanyen aquest inventari, que té el format de quadern amb tapes de pergami, així ho semblen indicar.

19. ACS, Fons notarial, Bernat de PUIG, Llibre, 1368, gener, 2/1368, agost, 28, f. 3r-6r.

20. ACS, Fons notarial, Ramon RAMA, Llibre, f. 39 v.-42r.

21. ACS, Fons Dalmases, caixa 5. Quadern solt amb tapes de pergami.

22. ACS, Fons Dalmases, caixa 5.

23. ACS, Manuscrits. Quadernet solt, donat a l'ACS pel Sr. Moliné i Brasés.

24. ACA, DV/24, leg. I, doc. 74, publicat per CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael. L'arrendament i l'inventari del priorat cerverí de Sant Pere Gros (1418), op. cit., nota a peu de pàgina núm. 2, p. 53.

25. ACS, Fons notarial, Joan d'ALBALAT, Liber notularum, 1451, gener, 31/1451, setembre, 20, f. 57 r.-67 v.

Aquesta va ser la documentació bàsica que ens va permetre d'aventurar com va ser la *casa o monestir* d'aquest antic priorat, part que vam desenvolupar per descriure els seus àmbits²⁶.

No contents amb això, vam ampliar la recerca a l'Arxiu Episcopal de Vic (AEV), per tal de veure què en podia haver quedat de la documentació ripollesa (i, per tant, de la de Sant Pere Gros) en el seus fons. Aquesta part de la recerca ens va revelar dades que desconeixíem sobre la sort, o més aviat caldria parlar de dissort, d'aquesta possible i cobejada font d'informació. Malauradament, segons ens va explicar el seu director, Mn. Miquel dels Sants GROS, l'arxiu del monestir de Ripoll va patir un incendi que el va destruir, en el context de la desamortització de 1835 i posterior *crema de convents*. Atès que en aquell moment els monjos ja no vivien en comunitat, el seu arxiver, Fra Roc d'Olzinelles, que n'havia pres moltes notes que conservava a casa seva, va poder salvar el seu arxiu personal.

Amb posterioritat, quan el bisbe de Vic Josep Morgades va decidir restaurar el monestir de Ripoll a partir de l'any 1885²⁷, va voler també recompondre el seu arxiu. Per aquest motiu es va adreçar als familiars descendents de Fra Olzinelles amb l'objectiu de recuperar el seu arxiu personal i portar-lo a Ripoll, cosa que va aconseguir. Dissortadament, un altre incendi al monestir, ara derivat dels fets de la guerra civil de 1936, van acabar amb una part d'aquest arxiu particular. I tot allò que es va salvar en aquesta segona ocasió dels papers d'Olzinelles, correspon al que avui es pot consultar en aquest arxiu episcopal com a *Notes d'Olzinelles*.

Segons Mn. GROS, aquestes notes sembla que bàsicament només es referien a aquells documents d'època comtal, dels segles X i XI, que són els que l'arxiver Olzinelles va considerar importants. Aquesta és la raó fonamental per la qual considerem improbable poder aconseguir notícies del nostre priorat entre aquests papers.

En canvi, dins el mateix arxiu vigatà, al fons anomenat *Mensa*, a la *Secció de Pergamins i Registres*, que bàsicament recull els conflictes entre l'abat de Ripoll i el bisbe de Vic, hem aconseguit els registres de la documentació que atenyia Sant Pere el Gros i que es recullen en el llibre 12 (anomenat "*Cervera. Nalec*") i en el llibre 4, que fa referència a tot un seguit de privilegis (*Privilegios apostólicos y reales, constituciones y concordias con Manresa, Ripoll, Abadesas y Montserrat*). Les notícies històriques obtingudes d'aquests registres ens van permetre elaborar un quadre general que vam anomenar *Relació de notícies i documentació sobre l'antic monestir benedictí de Sant Pere el Gros*²⁸.

26. Vegi's RIVERA SENTÍS, F. Xavier; *L'antic priorat de Sant Pere el Gros. Estudi històric i documental*; Ed. Museu Comarcal de Cervera, dins la col·lecció de Monografies del Museu, núm. 2, Cervera, 2010, pàgs. 61-76.

27. Sobre aquest episodi es pot consultar l'obra d'en BARRAL I ALTET, Xavier. *Història de la cultura catalana. Catalunya destruïda*, Edicions 62, Barcelona 2005, pàg. 57.

28. Vegi's RIVERA SENTÍS, F. Xavier; *L'antic priorat de Sant Pere el Gros.*, op. cit., pàgs. 115-137.

Un altre arxiu que podia haver contingut documentació d'interès era el Diocesà de Solsona, per raó de la pertinença eclesiàstica de la ciutat de Cervera al seu bisbat d'ençà del segle XVI. El seu arxiver, Mn. Enric Bartrina, ens va informar que es conserva molt poca documentació sobre Cervera i, entre aquesta, cap que ens pogués resultar útil.

Finalment, cal comentar que, per tal de recollir qualsevol **document iconogràfic** que fes referència a Sant Pere el Gros ens vam remetre al fons fotogràfic de l'ACS, on vam obtenir material poc significatiu²⁹. En canvi, com ja hem comentat més amunt, no vam poder obtenir imatges de les excavacions practicades per en DURAN en els anys 60, malgrat haver consultat detingudament el seu *Fons* i, fins i tot, malgrat haver intentat accedir, sense èxit però, al fons particular dels hereus de l'historiador targarí Joan Tous i Sanabra, que ens consta que va ser assidu col·laborador seu, en especial en la tasca de presa d'imatges. Cal apuntar-ho com a via d'interès encara per explorar en el futur, tot i que serà desitjable esperar més èxit que l'aconseguit per nosaltres.

Més reeixit va ser, en canvi, l'estudi de la representació iconogràfica que, de Sant Pere el Gros, es pot observar a la *Vista de Cervera amb la portada de les aigües vers 1700*, pergami manuscrit a color, publicat dins l'*Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida*. D'aquesta imatge en vam extreure la representació³⁰ que se'n va fer de Sant Pere el Gros i que vam emprar com a imatge de la portada de la monografia³¹. A la mateixa publicació (*Atles*) hi vam localitzar també un plànol de l'any 1825, que representa encara la bassa del molí³² de Sant Pere (*Croquis de la ciudad de Cervera y sus alrededores*, datat el 10 de març de 1825, manuscrit a color).

Conclusions i resultats de la intervenció

Tot plegat va fer possible la redacció de l'estudi que vam elaborar a partir de totes les fonts descrites. Ens va permetre dibuixar un recorregut ampli que arrencava des de l'època ibèrica de l'enclavament que més tard ocuparia l'església de Sant Pere Gros, fins que aquesta va ser donada el 1079-1081 al monestir de Ripoll, que hi constituí un priorat (del qual també vam concloure l'abast territorial a través d'un capbreu). Vam poder analitzar l'existència del riu i del camí, així com l'origen i evolució de la pròpia església com a elements substancials que acabaren facilitant l'erecció del monestir.

Però, com a conclusió més notòria, hem de subratllar el fet d'haver pogut determinar amb precisió què calia entendre com a "monestir". Se'ns van fer del tot

29. Es tractava de fotos, poc descriptives, amb núm. de referència 800, 1233 i 1640.

30. *Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida*, Ed. Demarcació de Lleida del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Diputació de Lleida, Lleida, 2001, p. 124.

31. RIVERA SENTÍS, F. Xavier; *L'antic priorat de Sant Pere el Gros.*, op. cit.

32. *Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida*, op. cit., p. 132.

Església de Sant Pere el Gros de Cervera.

Imatge parcial del celler amb l'església al fons

evidents les tres unitats que composaren el conjunt monàstic: l'església (amb els seus dos *altars*), la casa o monestir pròpiament dit (amb la seva porta principal o *entrada, estable, celler, cambra, cuina i sala gran*) i el molí (amb la seva *peixera, la bassa i la sèquia*), amb tots els detalls de dependències, aixovar i utilatges, les vicissituds dels quals es podien resseguir al llarg del temps, des de la seva fundació esdevinguda entre el 1079-1081 i el 1093 fins al seu imparabile declivi que, amb prou feines, va depassar la meitat del segle XIV.

L'inventari de 1379 era prou eloqüent i deixava poc marge al dubte sobre aquesta decadència i manca de vida comunitària, tot i que també denotava un "abandó" relativament recent. Sant Pere el Gros esdevingué ben aviat lloc destacat per a l'enterrament d'empestats però es va mantenir com a lloc de culte, s'hi seguia nomenant un prior que, al nostre parer, actuà en endavant exclusivament com a administrador del conjunt. És ell qui liquidà el patrimoni cap a mitjan segle XV, és ell qui actuà com a arrendador del molí.

El priorologi documentat arriba fins al començament del segle XVI tot i que les instal·lacions del molí, darrer baluard de l'antic conjunt monàstic, seguiran funcionant fins que la industrialització del segle XIX en dicti el seu final.

El repte, per als arqueòlegs, havia de ser sens dubte (i haurà de seguir sent si mai es reprenen les intervencions) confrontar allò que revela la documentació amb allò que posi en evidència les intervencions arqueològiques. Per tant, caldrà identificar si és possible la ubicació de la *torra, el cap de la dita torra o in domo turris*, que tal volta devia correspondre a un element o cos diferenciat de l'església pròpiament dita. O bé, on es trobava el *pòrtic qui stat capud gradus*; és a dir, potser un espai cobert que es trobava a l'arrencada d'unes escales.

Però, per a nosaltres, la gran incògnita d'aquest monestir serà veure si es pot certificar definitivament o no l'existència d'un claustre, atesos els dubtes que planteja la documentació consultada.

Ha estat forçós preguntar-nos si el conjunt de Sant Pere Gros va tenir un claustre tal com avui el concebem. El cert és que no apareix mai en cap dels inventaris, malgrat que en coneixem la seva existència, documentada fins a la Guerra de Successió. Especialment això és cert si fem cas del testimoni directe de l'historiador setcentista cerverí Josep Corts³³, el qual afirma haver-ne conegut les seves voltes. Corts escriu: *Se conserva tambien una Iglesia en forma rotunda con las señales de un Monasterio situado junto al mismo río, de que yo aun he alcanzado la bóveda de los claustros, que en estas últimas guerras han llegado a la última ruina. Era de monges Benitos. Fue fundacion en su principio de los godos, y conserva el nombre*

33. Josep Corts neix el 1666 o el 1667, és regidor de la Paeria i la seva obra (*Estado Antiguo y Moderno de la ciudad de Cervera*) abasta els fets esdevinguts fins el 1740, any en que declara tenir-ne setanta-quatre d'edat.

Estructura circular encara no identificada amb murs adossats.
Podria tractar-se d'una escala de caragol

*de San Pedro de los Godos*³⁴. El mateix DURAN, anota: *La guerra ocasionaria gran ruina per les tropes de l'Arxiduc. En 1712 encara eren en part conservats el claustre i altres dependències*³⁵.

Més enllà que no es faci, en els inventaris, cap esment indirecte al claustre (la qual cosa podria considerar-se estranya), pensem que l'absència de referències directes s'explica perquè un claustre té la funcionalitat específica de lloc de pas, des d'on es distribueix l'accés a les diferents dependències. No és, per tant, un lloc susceptible de contenir béns mobles que puguin ser inventariats, malgrat que podria tenir-los, tal com vam poder constatar que passava en el cas del pòrtic.

34. CORTS, Josep. *Estado Antiguo y Moderno de la ciudad de Cervera*. Cervera, 1740. Llibre primer, capítol 3r (En que se da noticia de la antigüedad de Cervera), epígraf 31, pàg. 56. ACS, Biblioteca: Manuscrits, R. 246.

35. ACS, Fons DURAN I SANPERE, Fitxa manuscrita, caixa núm. 54. La referència que dóna per escriure aquesta nota és del la historiografia d'en CORTS i d'en FRANQUESA (32). En VIGUÉ recull la mateixa informació a la seva obra, op. cit. a la bibliografia consultada, pàg. 90.

Resultats de la intervenció

Entre els dies 19 d'abril i 30 de maig de 2010, gràcies a la promoció de la Paeria de Cervera i la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat de Catalunya, es va dur a terme una excavació arqueològica, dirigida pel Sr. Joan Ramon Rodríguez Ximeno, a redós de l'església de Sant Pere el Gros, amb la intenció de descobrir les restes de l'antic priorat que poguessin romandre en el subsòl.

Els resultats, documentats gràficament en la monografia publicada pel Museu³⁶, van ser considerats com a molt positius ja que van aparèixer una sèrie de murs corresponents a les dependències del monestir. Els que estaven situats al nord-oest de l'església podien correspondre al tancament del conjunt monàstic i tenien un gruix considerable, de fins a 1,5 m.

Entre les estances que van aparèixer cal destacar la segona habitació que es trobava situada davant l'accés a l'església i que va ser excavada parcialment. A l'entrada encara es conservaven les dues pollegueres de la porta, així com alguns graons. En el seu interior es va poder documentar una pica de pedra destinada a contenir oli. Aquest recinte va ser interpretat com a celler. Altres elements interessants que van aparèixer, tot i les reserves expressades més amunt al respecte, van ser el possible claustre (un espai rectangular delimitat per murs i pilars), una estructura circular (tal vegada una escala de caragol) i diversos paviments. També, a l'exterior de l'absis, es va localitzar una sitja i quatre tombes de llosa que es trobaven seccionades com a conseqüència dels treballs arqueològics ja esmentats, realitzats per Duran i Sanpere en els anys 60 del segle XX.

Entre les restes materials recuperades destacaren les d'època antiga (ceràmica ibèrica, una destrat de basalt neolítica i fragments de teula romana) i les d'època medieval (ceràmica dels segles XIV i XV i diversos objectes metàl·lics).

És obvi que aquesta intervenció resultà del tot insuficient. Les previsions eren de prosseguir amb d'altres fases que, fins al moment, no han tingut continuïtat.

36. Vegi's RIVERA SENTÍS, F. Xavier; L'antic priorat de Sant Pere el Gros., op. cit., p. 75 i annex gràfic amb les fotografies de la intervenció arqueològica. Els resultats i les imatges de la intervenció els devem a la informació amablement facilitada pel seu director, el Sr. Joan Ramon Rodríguez Ximeno.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

ALTÉS I AGUILÓ, F. Xavier. *Annals de Montserrat (1258-1485)*, obra de l'arxiver de Montserrat, pare Benet Ribas i Calaf (1735-1812), Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

ALTISENT, Agustí. *Diplomatari de Santa Maria de Poblet. I. 960-1177*, Abadia de Poblet-Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993.

Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida, Ed. Demarcació de Lleida del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Diputació de Lleida, Lleida, 2001.

BACH I RIU, Antoni. *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona (1101-1200)*, vol. I, Col·lecció Diplomatari, n° 26, Fundació Noguera, Barcelona, 2002.

BACH I RIU, Antoni. *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona (1101-1200)*, vol. II, Col·lecció Diplomatari, núm. 27, Fundació Noguera, Barcelona, 2002.

BARRAL I ALTET, Xavier. *Història de la cultura catalana. Catalunya destruïda*, Edicions 62, Barcelona 2005.

BAUCELLS I REIG, Josep i altres. *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*. Col·lecció Diplomatari, núm. 41, volum V. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.

CARRERAS CANDI, Francesc; *Dietari de la guerra a Cervera: des del 1462 al 1465*; ed. Isidro Torres Oriol, 1907.

Catàleg de Béns Protegits del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de Cervera

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael. *L'arrendament i l'inventari del priorat cerverí de Sant Pere Gros (1418)*. Dins: *Miscel·lània cerverina*, núm. I, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1983.

CORTS, Josep. *Estado Antiguo y Moderno de la ciudad de Cervera*. Cervera, 1740.

DURAN i SANPERE, Agustí. *Llibre de Cervera*. 2^a ed. Barcelona: Curial, 1977

GARRABOU I PERES, Montse. *Sant Pere Gros a través de dos documents dels segles XI i XII*. Dins *Miscel·lània Cerverina*, 1984. núm. 2, p. 22.

MIQUEL ROSELL, Francisco ed. *Liber Feudorum Maior*, vol. I, CSIC, Barcelona, 1945.

RODRIGO REQUENA, Esther. *L'evolució del poblament i de l'organització de l'ager de Iesso de l'època ibèrica a l'antiguitat tardana*. Estudi de l'ocupació i estructuració del territori. Tesi doctoral inèdita, consultable en línia, dirigida pel Dr. Josep Guitart i Duran. UAB, 2005.

RIVERA SENTÍS, F. Xavier. Un capbreu del monestir benedictí de Sant Pere el Gros (1341-1368), dins Miscel·lània ceriverina, núm. 19, Centre municipal de Cultura, Cervera, 2009, pp.75-128.

SAROBÉ I HUESCA, Ramon. Col·lecció diplomàtica de la casa del Temple de Gardeny (1070-1200), Col·lecció Diplomataris núm. 16, vol. I, Fundació Noguera, Barcelona, 1998,

SUBIRANAS, Carme. L'església de Santa Maria la Rodona de Vic, Osona. Dins: Arqueologia Medieval: Revista catalana d'Arqueologia Medieval, 2005. núm. 1, pàg. 8-31.

VIGUÉ, Jordi. Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular. Artestudi edicions, Col. Art Romànic núm. 3, Barcelona, 1975, p. 85.